De Nachtwacht

van de Middelnederlandse literatuur

2de, herz. en uitgebr. druk

Een bloemlezing
van Middelnederlandse letterkunde
in hedendaags Nederlands

Robert Castermans
en
Henri Castermans †

De Nachtwacht van de Middelnederlandse literatuur

Van Robert Castermans zijn ook verschenen:

Mariken van Nieumeghen (Marieke uit Nijmegen), De beste en meest volledige versie in hedendaags Nederlands, een uitgebreide toelichting en een facsimile van de oudste druk uit circa 1515

Beatrijs, De beste versie van de Middelnederlandse tekst en een vertaling in hedendaags Nederlands in doorlopend proza

Elckerlijc in hedendaags Nederlands, De zedenleer hoe iedereen de zaligheid kan verwerven, Hoe ieder mens gedagvaard wordt om voor God rekenschap af te leggen

De blootsvoetse broeders (De bervoete broers) en Stout en Onbeschaamd (Stout ende Onbescaemt) in hedendaags Nederlands, En andere kluchten van de rederijkers

Karel en Elegast (Karel ende Elegast), De beste versie van de Middelnederlandse tekst en een vertaling in hedendaags Nederlands in doorlopend proza

Het esbatement van den appelboom (Het esbattement over de appelboom) in hedendaags Nederlands en andere kluchten van de rederijkers, Met een uitgebreide toelichting and with a summary in English of The Farce of the Apple Tree

De klucht Nu noch (Toe maar) in hedendaags Nederlands, andere kluchten, sproken en boerden, Onderbroekenlol in middeleeuwse literatuur en een pittige polemiek met prof. dr. Ludo Jongen

Lanseloet van Denemarken en De heks in hedendaags Nederlands, Een verkrachter of een verleider?

Granida van P.C. Hooft in hedendaags Nederlands, Met een uitgebreide toelichting

Salarisonderhandelen, De beste strategieën en tips voor een hoger salaris

Zie over deze boeken:

www.robertcastermans.nl

www.salarisonderhandelen.nl

en

www.bravenewbooks.nl/robertcastermans > alle boeken

Robert Castermans
en
Henri Castermans †

De Nachtwacht van de Middelnederlandse literatuur

Een bloemlezing van Middelnederlandse letterkunde in hedendaags Nederlands

Robert Castermans Publishing
Amsterdam
2026

Robert Castermans Publishing is een imprint van Brave New Books B.V.

Copyright © 2026 Robert Castermans

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd of openbaar gemaakt, op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur. Tekstmining en datamining van deze uitgave of delen ervan zijn uitdrukkelijk niet toegestaan.

All rights reserved, including those for text and data mining, AI training, and similar technologies.

Vormgeving en omslag: xpressie – Arnoud Bernhard

ISBN: 9789465546377

NUR: 613, 620, 621, 622, 307 – mediëvistiek, Nederlandse taal en letterkunde algemeen, Literatuurgeschiedenis van de Lage Landen, Letterkunde, Toneel-, theater- en filmteksten, ook scenario's
Trefw.: bloemlezing, middeleeuwse letterkunde, toneel, verhalen, gedichten, Nederlandse literatuur

Afb. voorplat: Rembrandt Harmenszoon van Rijn (1606-1669): *Nachtwacht* (1642), Rijksmuseum in Amsterdam

In loving memory of
In liefdevolle herinnering aan

Riet Castermans-Janssen
13 november 1923 – 27 juli 1980

Fons Castermans
22 september 1925 – 3 april 2022

Henri Castermans
19 september 1950 – 18 september 2023

Zie over Riet en Fons: https://salarisonderhandelen.nl/in-memoriam-fons-castermans
Zie over Henri: https://salarisonderhandelen.nl/in-memoriam-henri-castermans

INHOUD

Voorwoord bij de tweede druk 9

Voorwoord 9

1. Marieke uit Nijmegen 11

2. Karel en Elegast 56

3. Beatrijs 74

4. Lanseloet van Denemarken 87

5. De heks 108

6. Toe maar 112

7. Elckerlijc 131

8. De blootsvoetse broeders 167

9. Stout en Onbeschaamd 192

10. Het esbattement over de appelboom 215

11. Zonder geluk vaart niemand wel 245

12. Zeg nu eens wie de prijs gewonnen heeft 247

13. Dit gaat over de man die graag dronk 249

14. Over een man die in een kist verstopt zat 253

15. Over de man die twee vrouwen wilde 255

16. Over de dorpsbewoner en zijn vrouw 257

17. Het meisje met de mooie vlechtjes 259

18. Een boerde 261

19. Over een begijn, Een goede boerde....262

20. Dit gaat over de tanden....263

21. Wat een waanzin....264

22. Een boerde (als scheldlied)....266

23. Een boerde (als lofzang op de ideale vrouw)....268

24. Over een goede daad van de duivel....270

25. Dit gaat over Heile uit Beersel, die met drie mannen naar bed ging....272

26. Twee studenten als voorbeeld, Een goede boerde....275

27. Over de wagen....278

28. Een goed beminde vrouw is een huis vol vrede....286

29. Tjee, hartje lief, wat stinkt je adem....290

30. Probeer zelf ook eens dit soort liefde....293

31. Het Egidius-lied / Het Henri-lied....299

32. Het Wilhelmus....304

Afbeeldingen....313

Noten....315

Bibliografie....321

Recensies....328

VOORWOORD BIJ DE TWEEDE DRUK

Deze 2de druk is uitgebreid met de hertaling van *Mariken van Nieumeghen*. Verder zijn enkele correcties aangebracht en zijn meerdere verwijzingen geactualiseerd. Voor op- en aanmerkingen blijf ik me warm aanbevolen houden.

Robert Castermans
Amsterdam, oktober 2026

VOORWOORD

Deze bloemlezing bevat de hertalingen van Middelnederlandse teksten die ik eerder in boekvorm heb gepubliceerd. Op verschillende plaatsen heb ik een stilistische verbetering aangebracht. Elf teksten verschijnen hier voor het eerst:

- *Zonder geluk vaart niemand wel*
- *Zeg nu eens wie de prijs gewonnen heeft*
- *Over een goede daad van de duivel*
- *Dit gaat over Heile uit Beersel, die met drie mannen naar bed ging*
- *Twee studenten als voorbeeld, Een goede boerde*
- *Over de wagen*
- *Een goed beminde vrouw is een huis vol vrede*
- *Tjee, hartje lief, wat stinkt je adem*
- *Probeer zelf ook eens dit soort liefde*
- *Het Egidius-lied* / *Het Henri-lied*
- *Het Wilhelmus*

Van de teksten 28 t.e.m. 32 heb ik ook de Middelnederlandse versie opgenomen. Zo nodig licht ik teksten uitgebreid toe. Ook van *Een boerde* (als scheldlied en als lofzang op de ideale vrouw) heb ik het Middelnederlands weergegeven. De lezer die geïnteresseerd is in achtergrondinformatie over de teksten zonder toelichting, kan desgewenst mijn eerdere publicaties raadplegen.

Mijn keuze van de teksten is uiteraard betwistbaar. Belangrijke criteria waren literaire waarde, humor en ook scabreusheid. Vaak wordt gedacht dat de Middelnederlandse letterkunde voornamelijk bestaat uit ridderverhalen en stichtelijke teksten. Maar er zijn genoeg ronduit seksuele en seksueel getinte teksten waaruit blijkt dat de middeleeuwers bepaald niet ‘braaf’ waren. Dat waren ze niet in hun

pennenvruchten en ook niet in het echte leven. De schuinste teksten in deze bloemlezing zijn mijns inziens *Over een begijn* en *Probeer zelf ook eens dit soort liefde*. De eerste tekst is ronduit pornografisch en nóg schunniger dan de tweede is amper mogelijk.

Het *Wilhelmus* behoort niet echt tot de middeleeuwse literatuur, maar heeft enkele rederijkerskenmerken en verdient extra aandacht als het Nederlandse volkslied.

Negen teksten (nr. 4, 5, 13, 14, 17, 18, 19, 20 en 22/23) zijn overgeleverd in het handschrift-Van Hulthem. Vanwege zijn rijkdom wordt het Hulthemse handschrift wel 'de Nachtwacht van de Middelnederlandse letterkunde' genoemd.

Dit handschrift is vernoemd naar een vroegere eigenaar, mr. Karel van Hulthem (1764-1832). Momenteel bevindt het zich in de Koninklijke Bibliotheek in Brussel onder signatuur 15.589-623. Het handschrift-Van Hulthem dateert van circa 1405-1408 en bevat 215 Middelnederlandse teksten (Castermans 2025a, p. 22-23).

Mijn hertalingen zijn niet per versregel, maar in doorlopend proza. De nadelen van een rijmvertaling ten opzichte van een prozavertaling zijn dat de verstaanbaarheid en de leesbaarheid minder zijn en dat door de rijmdwang van een rijmvertaling vaak woorden worden gebruikt die de betekenis niet goed weergeven, verouderd zijn of onnatuurlijk klinken. Vertalen is kiezen en ik kies voor een begrijpelijke en prettig leesbare prozatekst die de betekenis van de brontekst zo goed mogelijk weergeeft.

Prof. dr. Theo Meder dank ik heel hartelijk omdat hij zo vriendelijk was om op verzoek mijn hertaling *Over de wagen* van commentaar te voorzien. Uiteraard ben ik als enige verantwoordelijk voor de inhoud van deze tekst.

Omdat mijn oudste broer Henri Castermans er indirect voor gezorgd heeft dat dit boek er nu is, noem ik zijn naam op het omslag en de titelpagina.

Voor op- en aanmerkingen hou ik me warm aanbevolen. Je kunt me die laten weten via de pagina 'Contact' van www.robertcastermans.nl of www.salarisonderhandelen.nl

Rest mij je veel leesplezier te wensen!

Robert Castermans
Amsterdam, 18 september 2024

1. MARIEKE UIT NIJMEGEN

Mariken van Nieumeghen

Naar de uitgave

van

Willem Vorsterman

uit

circa 1515

De waargebeurde en zeer wonderlijke geschiedenis van Mariken van Nieumeghen, die meer dan zeven jaar met de duivel omging en samenwoonde

PERSONAGES

Mariken
Gijsbrecht, haar oom
De tante van Mariken
Moenen, de duivel
Een herbergbediende
Een drinkebroer
Een andere drinkebroer
Masscheroen, advocaat van Lucifer
God
Onze-Lieve-Vrouw
Een burger
De paus

Proloog

In de tijd dat hertog Arnold van Gelre in Grave gevangen werd genomen door zijn zoon Adolf en diens medeplichtigen, woonde op vijf kilometer van Nijmegen een vrome priester, die Gijsbrecht heette. Bij hem woonde een mooie jonge maagd, die Mariken heette. Zij was

de dochter van zijn overleden zuster. Mariken deed het huishouden van haar oom en zorgde met veel ijver en grote toewijding voor hem.

I. Hoe Gijsbrecht zijn nicht Mariken naar Nijmegen stuurde

Op een dag stuurde Gijsbrecht zijn nicht Mariken naar Nijmegen om daar te kopen wat ze nodig hadden. Hij zei tegen haar:

(vs. 1) Mariken!

Mariken (vs. 1)

Wat wilt u, oom?

Oom (vs. 2-11)

Luister goed, kind. Je moet naar Nijmegen gaan om boodschappen voor ons te doen. Zoals je hebt gezegd, hebben we kaarsen, lampolie, azijn, zout, uien en lucifers nodig. Hier heb je acht stuivers. Ga naar Nijmegen en koop daar alles waar we behoefte aan hebben. Het is vandaag net de wekelijkse marktdag, des te sneller vind je er alles wat we moeten hebben.

Mariken (vs. 12-13)

Oom, ik ben u graag van dienst.

Oom (vs. 14-28)

Het wordt misschien te laat om vanavond weer huiswaarts te gaan, want de dagen zijn kort in deze tijd van het jaar. Het is van hier naar Nijmegen vijf kilometer en het is nu al later dan tien uur. Luister, kind, mocht je zo veel tijd nodig hebben om alle boodschappen te doen dat het je niet meer lukt om voor het donker thuis te komen, blijf daar dan gerust een nacht. Dan hoef ik me niet ongerust te maken. Ga dan slapen bij je tante, mijn zuster. Zij zal je een overnachting niet weigeren. Dat heb ik liever dan dat je door het struikgewas in het donker in je eentje naar huis moet komen, want er zijn onderweg

veel boeven en jij bent een knappe, jonge en aantrekkelijke maagd, die weleens lastiggevallen zou kunnen worden.

Mariken (vs. 28-29)

Oom, ik zal doen wat u wilt en niets anders.

Oom (vs. 30-31)

Doe de groeten aan je tante en een goede reis. Koop voldoende van alles wat we nodig hebben.

Mariken (vs. 32)

Dat zal ik doen, oom. Tot ziens.

Oom (vs. 32-44)

Tot ziens, Mariken. Moge Gods gratie steeds met je zijn. Heer God, waarom voelt mijn hart zo bezwaard? Omdat er zo veel tweedracht in dit land is? Of omdat mijn nicht afscheid van me heeft genomen? Ach, waarom ben ik zo bedrukt? Ik begrijp het niet, maar sinds het meisje is weggegaan, voel ik me verdrietig. Ik ben bang dat haar of mij iets zal overkomen. Ik wilde dat ik haar thuis had gehouden. Het is dwaas om meisjes of jonge vrouwen alleen het huis uit te laten gaan, want op deze wereld lopen veel boeven rond.

II. Hoe Mariken zeer schandelijk werd toegesproken door haar tante

Zo nam Mariken afscheid van haar oom en ging naar Nijmegen. Daar kocht zij alles wat zij en haar oom nodig zouden kunnen hebben. Op dezelfde dag dat zij in Nijmegen aankwam, had haar tante met vier of vijf vrouwen zo'n ruzie gemaakt vanwege hertog Adolf, die zijn vader gevangen had genomen, dat zij meer op een gek of een woedende duivelin leek dan op een christen, want zij had partij gekozen voor de jonge hertog. Nadat ze had gehoord dat de oude hertog door de kasteelheer van Buren vrijgelaten was uit de gevangenis, pleegde ze zelfmoord. Hierover zullen jullie later meer horen. Toen Mariken

zag dat het al avond was nadat ze alles had gedaan waarvoor ze was gekomen, zei ze bij zichzelf:

(vs. 45-63) Nu heb ik van alles wat we nodig hadden, voldoende laten afwegen en afmeten en het betaald. Maar het lijkt erop dat ik me hier zo lang heb opgehouden dat het al donker begint te worden. Ik zie daar een zonnewijzer. Hoe laat is het inmiddels? Het is al tussen vier en vijf uur! Nu moet ik vanavond in de stad blijven, want het is nog maar een uur licht en in anderhalf uur kan ik nauwelijks van hier naar het huis van mijn oom lopen. Nee, het is beter dat ik hier blijf. Mijn tante woont precies hiernaast. Ik zal haar vragen of ze een bed voor me spreidt. Morgen, zodra ik ontwaak, zal ik snel naar huis en aan de arbeid gaan. Ik zie mijn tante voor haar deur staan. Zoals het hoort, zal ik haar groeten. Tante, moge Christus uw leed verzachten en al uw dierbaren voor smart behoeden.

Tante (vs. 64-65)

Jeetjemina, welkom duivel! Hoe gaat het in de hel? Wel, juffrouw, wat kom je hier doen?

Mariken (vs. 66-76)

Mijn oom heeft mij rond het middaguur gestuurd om kaarsen, mosterd, azijn, verjus en alles wat we bij ons thuis nodig hebben, te halen. Maar ik heb veel moeten lopen om alles te vinden en te kopen, waardoor het zo laat is geworden. Hopelijk ben ik u niet te veel tot last als ik u vraag om een bed voor mij in gereedheid te brengen. Ik zou ook naar huis kunnen gaan, maar ’s nachts wordt een maagd soms bespied en opgewacht en tot haar schande onteerd en verkracht. En daar ben ik bang voor.

Tante (vs. 76-81)

Och, arm kuiken, maak jij je nu zorgen over je maagdelijkheid, God betere het! Jeminee, lieve nicht, jij weet allang hoe je verwekt bent, ook al veins je dat je kutje nog nauw is. Ik heb het idee dat jij je sinds het middaguur niet alleen met boodschappen doen bezig hebt gehouden.

Mariken (vs. 82)

Toch wel, tante.

Tante (vs. 82-89)

Ja, dat zal wel. Of je hebt ergens stiekem naar hartenlust zitten te drinken. Jeetje, nicht, op het platteland gaan meisjes als jij maar al te graag met Jan en alleman het koren in. En als ze 's avonds samen met hun vriendje uitgaan, dan laten ze zich door hem flink knuffelen. Tjeminee, nicht, jij hebt daar al de nodige ervaring mee, want bij jullie wonen genoeg geile jongens.

Mariken (vs. 90)

Waarom zegt u dat, tante?

Tante (vs. 90-95)

Zeg, schijnheilige slet, al is het niet gepast om de waarheid te zeggen, maar jij hebt al meermaals in het geniep de liefdesdans gedanst. En al gaat men flink op en neer, iedere jonge vrouw noemt zich maagd totdat haar buik dik wordt.

Mariken (vs. 96-97)

Ik kan het niet verdragen dat u zo schandelijk over mij spreekt, terwijl ik nergens schuldig aan ben.

Tante (vs. 98-103)

Ik heb mensen gesproken die je onlangs zo schaamteloos zagen liggen met je oom dat ik me geneer om het te zeggen. Je maakt onze hele familie te schande. Moge je vervloekt worden, onzalig schepsel. Ik word onpasselijk als ik je zie.

Mariken (vs. 104-109)

Heer God, wat voel ik me verdrietig. Ik ben helemaal van streek omdat ik die smadelijke woorden en dit gemene verwijt moet aanhoren en verdragen, terwijl ik onschuldig ben. Wel, tante, zeg me of u een bed voor me heeft voor alleen deze nacht en niet langer.

Tante (vs. 109-113)

Ik had liever dat je in de Waal lag, net zo diep als dit huis hoog is, als aas voor de vissen die er zwemmen. Rot op of het zal je bezuren. Van boosheid sta ik te trillen als een espenblad.

Mariken (vs. 114)

Tante, u hebt groot ongelijk.

Tante (vs. 114-124)

Wel verdraaid, deze vervloekte teef laat mij niet met rust! Moet ik haar eens flink aan haar haren trekken? Ik word gek van haar. Ik ben kwaad genoeg om de duivel vast te binden op een kussen als een weerloos kind. Ik ben zo woedend en ontsteld dat ik nauwelijks weet of ik op mijn hoofd sta of op mijn voeten. Iedereen die ik vandaag ontmoet, zal ik door deze ontsteltenis precies zo te woord staan als de duivel zijn moer.

Mariken (vs. 125-136)

Ach, ongelukkige ik! Nu zit ik in de puree. Ik ben zo van de kaart dat ik niet meer weet wat ik moet doen. Met een dol hoofd loop ik de stad uit en trek me niets meer aan van boeven en rovers. Ik denk dat ik maar onder de struiken ga slapen. Van niemand trek ik me wat aan, al kwam de duivel in eigen persoon naar me toe. Nu ben ik als iemand die nergens naar vraagt. Onder deze struik ga ik zitten en vertrouw me toe aan God of alle duivels.

III. Hoe Mariken bij haar tante wegging en uit Nijmegen vertrok

Zo is de jonge maagd Mariken weggegaan bij haar tante en heeft ze huilend en zeer mistroostig in het donker de stad Nijmegen verlaten.

2. KAREL EN ELEGAST

Karel ende Elegast

Proloog (vs. 1-10)

Een waargebeurd verhaal, dat van a tot z waar is, kan ik u vertellen. Luister ernaar. Het was op een avond dat Karel ging slapen in Ingelheim aan de Rijn. Het hele land was van hem. Hij was zowel keizer als koning. Luister nu naar een wonder Gods, dat op waarheid berust. Wat de koning daar is overkomen, dat weten velen nog goed.

Drievoudig goddelijk bevel om te stelen (vs. 11-192)

Hij verbleef in Ingelheim en was van plan de volgende dag zijn kroon te dragen en een hofdag te houden om zijn roem te vergroten. Terwijl de koning lag te slapen, riep een engel hem toe, zodat hij wakker schrok van de woorden die de engel sprak. Hij zei: 'Edele man, sta op en doe snel uw kleren aan. Bewapen u en ga stelen, anders verliest u uw leven en uw eer. God is de Heer van het hemelrijk en Hij heeft mij opdracht gegeven om u dit te bevelen. (25) Als u deze nacht niet gaat stelen, zal het u niet goed vergaan. U zult sterven nog vóór de hofdag voorbij is. Zorg dat dit niet gebeurt en ga alstublieft stelen. Pak uw lans en schild, bewapen u, bestijg onmiddellijk uw paard en treuzel niet.'

De koning hoorde dit. Hij vond dit erg vreemd omdat hij niemand zag. Wat kon deze boodschap betekenen? Hij dacht dat hij het in zijn slaap gehoord had. Daarom trok hij zich er niets van aan en dacht aan iets anders.

De boodschapper, de door God gestuurde engel, zei op boze toon tegen de koning: 'Karel, sta op en ga stelen. Van God moet ik u dit uitdrukkelijk bevelen, anders zult u uw leven verliezen.' Na deze woorden zweeg hij.

Omdat de koning erg geschrokken was, (50) riep hij: 'Welk ongeluk treft mij! Wat heeft dit wonder te betekenen? Is het een zinsbegoocheling die mij kwelt en mij dit wonderlijke bevel geeft? Ach, Heer in de hemel, wat voor nut heeft het voor mij om te gaan stelen? Ik ben zo rijk! Er is niemand op aarde, noch koning noch graaf, die zo rijk is aan goed als ik of hij moet mij onderdanig zijn en mij dienen. Nergens vindt men een land dat zo groot is als het mijne. Het land is helemaal van mij als keizer, van Keulen aan

de Rijn tot aan Rome. Ik ben de vorst en mijn vrouw is de vorstin van de onstuimige Donau in het oosten tot aan de zee in het westen. Daarnaast bezit ik nog veel meer, Galicië en Spanje, dat ik eigenhandig heb veroverd. (75) De heidenen heb ik daar verdreven zodat het hele land van mij werd. Waarom is het dan nodig om te gaan stelen als een armoedzaaier? Waarom gebiedt God mij dit? Ik ga liever niet tegen Zijn gebod in. Wist ik maar dat Hij het mij beval. Ik kan het nauwelijks geloven dat God mij de schande toewenst dat ik zou gaan stelen.' Terwijl hij zo lag te peinzen en maar bleef piekeren, werd hij een beetje slaperig zodat hij zijn ogen sloot.

Toen zei de engel van zojuist: 'Koning, als u Gods bevel in de wind slaat, bent u verloren. Het zal u uw leven kosten.' De engel uit het hemelse paradijs zei: 'Koning, wees wijs, ga stelen als een dief, omdat God het wil.' Met deze woorden ging de engel weg en Karel sloeg een kruis vanwege al het wonderlijke dat hij had gehoord.

(100) 'Een bevel van God wil ik niet negeren. Ik zal gaan stelen, ook al is dat een schande, zelfs al word ik ervoor opgehangen. Toch had ik veel liever gehad dat God mij alles had afgenomen wat ik van Hem in leen heb, zowel mijn burchten als mijn rijk, behalve mijn wapenrusting. Ik zou dan aan de kost komen met schild en lans als iemand die arm is en een onzeker bestaan leidt. Dat zou ik veel liever willen dan dat ik gedwongen word om nu onmiddellijk te gaan stelen. Gaan stelen of Gods genade verliezen. Moge Hij me nu bijstaan. Ik wou dat ik niet hoefde te gaan stelen, ook al zou het me zeven stenen burchten aan de Rijn kosten. Hoe kan ik deze schande verklaren aan de ridders en de heren (125) die hier in het kasteel verblijven? Hoe moet ik uitleggen dat ik in deze donkere nacht alleen, zonder hulp, ga rijden in een landstreek die mij geheel onbekend is?'

Na deze gedachten maakte koning Karel zich klaar om te gaan stelen en deed zijn kostbare wapenrusting aan. Hij legde zijn wapenrusting, de beste die iemand ooit gezien had, altijd naast zijn bed. Toen hij zich zo bewapend had, liep hij door het paleis. Er was geen slot of deur die hem tegenhield. Ze waren voor hem geopend. Hij kon gaan en staan waar hij maar wilde. Er was niemand die hem zag, want iedereen lag te slapen als een roos, zoals God het wilde. Dit deed Hij vanwege de gehoorzaamheid van de koning. Gods hulp stond hem ter beschikking. (150) Toen hij de slotbrug was overgegaan, sloop hij naar de stal omdat zich daar zijn paard en paardentuig bevonden. Zonder aarzelen zadelde hij zijn prijzenswaardig paard en besteeg het. Toen hij bij de poort kwam aangereden, zag hij de wachtloper en de poortwachter. Zij beseften niet dat hun heer met zijn schild vlak bij hen was. Zij sliepen vast, zoals God dat wilde. De koning steeg van zijn paard en opende de

3. BEATRIJS

Beatrijs

Met gedichten schrijven verdien ik maar weinig. De mensen raden me aan om ermee te stoppen en mijn geest niet af te pijnigen. Maar om de goedheid te laten zien van de vrouw die moeder werd maar toch maagd bleef, ben ik begonnen aan een prachtig verhaal over een wonder. God heeft dat ongetwijfeld laten gebeuren ter ere van Maria, die Hem de borst heeft gegeven. Ik ga vertellen over een non. Met Gods hulp zal ik het verhaal goed weergeven, precies zoals broeder Gijsbrecht van de orde der wilhelmieten het mij naar waarheid heeft verteld. Hij is een man van hoge leeftijd en heeft het in een van zijn boeken aangetroffen.

De non over wie ik het zojuist had, was hoofs en had verfijnde manieren. Vandaag de dag is er niemand die haar evenaart qua gedrag en uiterlijk. (25) Het zou niet gepast zijn als ik haar lichaam, in het bijzonder haar schoonheid, zou prijzen. Ik zal jullie vertellen welke taak zij gedurende lange tijd vervulde in het klooster waar zij woonde. Zij was kosteres. Ik verzeker jullie dat ze nooit lui of traag was. Haar werk deed ze snel en ijverig. Ze luidde de klokken van de kerk, zorgde voor het licht en de kerkelijke gewaden en wekte alle kloosterlingen.

Deze jonge vrouw kende de liefde, die bij iedereen wonderlijke dingen teweegbrengt. Soms leidt ze tot schande, kwelling, verdriet of haat, soms tot vreugde of geluk. Zelfs een verstandig mens kan ze het hoofd zo op hol brengen, dat hij dwaze dingen doet, of hij nou wil of niet. Sommige mensen zijn zo in de ban van de liefde dat ze niet weten of ze beter kunnen spreken of zwijgen om hun beloning te verkrijgen. De liefde richt velen te gronde (50). Zij kunnen pas weer overeind krabbelen als de liefde het toestaat. De liefde maakt gierige mensen vrijgevig. Ook zijn er mensen die zo trouw zijn dat ze alles wat de liefde hun schenkt – geluk, vreugde en verdriet – , met de ander willen delen. Dat noem ik oprechte liefde.

Ik kan jullie onmogelijk zeggen hoeveel geluk en verdriet uit de bron der liefde stromen. Daarom mogen we het de non niet kwalijk nemen dat zij zich niet kon onttrekken aan de liefde, die haar in haar greep hield. Want de duivel wil de mens altijd, dag en nacht, tot het kwade verleiden. Daar houdt hij nooit mee op. Zoals hij dat zo goed kan, verleidde hij met gemene streken de non tot vleselijke zonde, zozeer dat ze dacht dat ze zou sterven. Ze bad tot God en smeekte

Hem om haar met Zijn genade te helpen. Ze zei: ‘Ik word zo gekweld (75) door een hevige verliefdheid dat deze kwelling me gek zal maken. Dat weet Hij Die alles weet en aan Wie niets verborgen blijft. Ik moet een ander leven gaan leiden en dit habijt afleggen.’

Luister nu hoe het haar verder verging. Ze stuurde de jongeman op wie ze verliefd was, een vriendelijke brief dat hij snel naar haar toe moest komen. Daar hing zijn geluk van af. De bode ging naar de jongeman. Die nam de brief die zijn vriendin hem stuurde, aan en las hem. Hij was erg verheugd en haastte zich naar haar toe. Sinds zij twaalf jaar waren, leden zij door hun hevige verliefdheid veel verdriet.

Zodra hij kon, reed hij naar het klooster om haar te bezoeken. Hij ging voor het tralievenstertje in de kloosterpoort zitten en zei dat hij, als het kon, graag zijn geliefde wilde spreken en zien. (100) Ze talmde niet, maar kwam meteen om hem te spreken door het venstertje, dat in de lengte en de breedte voorzien was van ijzeren tralies. Terwijl hij buiten zat en zij binnen, slaakten ze menige diepe zucht, vervuld van een zeer diepe liefde voor elkaar. Zo zaten ze een hele tijd; ik zou niet kunnen zeggen hoe vaak ze van kleur verschoten. ‘Ach,’ zei ze, ‘ach, mijn liefste, ik ben zo ongelukkig. Zeg iets tegen me dat me opbeurt. Ik heb je troost nodig. De pijl van Cupido steekt in mijn hart. Ik lijd veel verdriet. Liefste, ik word nooit meer blij, zolang jij die pijl er niet uit getrokken hebt.’

Hij antwoordde bedachtzaam: ‘Je weet wel, lieve vriendin, dat wij al heel lang veel van elkaar houden. Maar wij hebben nooit de gelegenheid gehad om elkaar eens te kussen. Moge God (125) de godin Venus, die deze liefde in ons hart heeft gebracht, verdoemen omdat zij twee zulke mooie bloemen laat verwelken en vergaan. Kon ik je maar ertoe overhalen je habijt af te leggen en mij te zeggen wanneer en hoe ik je uit dit klooster kon halen. Ik zou op pad gaan om mooie, kostbare, wollen en met bont gevoerde kleding voor je te laten maken. Een mantel, een kleed en een overkleed. Ik zal je nooit in de steek laten. Met jou wil ik lief en leed delen. Neem mijn woord van trouw als onderpand.’

‘Mijn uitverkorene,’ zei de jonge vrouw, ‘die belofte van trouw neem ik graag van je aan en ik wil zo ver met je weggaan dat niemand in dit klooster weet waar we naartoe vertrokken zijn. Kom over een week en ga buiten in de kloostertuin (150) onder een egelantier op de uitkijk staan. Wacht daar op me. Ik zal naar buiten komen om je bruid te worden en met je mee te rijden waarheen je maar wilt. Tenzij ik ziek ben of andere moeilijkheden heb, zal ik er zeker zijn en, liefste, ik wil heel graag dat jij er ook bent.’

Dit beloofden zij elkaar. Hij nam afscheid en liep naar de plaats waar zijn gezadeld paard stond. Snel steeg hij te paard en reed

4. LANSELOET VAN DENEMARKEN

Lanseloet van Denemerken

PERSONAGES

Lanseloet van Denemarken
Sanderijn
De moeder van Lanseloet
Een ridder
Reinout, de kamerheer van Lanseloet
De boswachter van de ridder

EEN ABEL SPEL VAN LANSELOET VAN DENEMARKEN

Hoe hij verliefd werd op een jonge vrouw die in dienst was bij zijn moeder. Daarna volgt een klucht.

Proloog

Proloogzegger (vs. 1-36)

Ik bid God in de hemel en de maagd Maria ons allen te behoeden en ons zo deugdzaam te laten leven dat wij een plaats in de hemel zullen verwerven. Dit vraag ik aan de maagd Maria, de koningin, de verhevenste van alle vrouwen. Luister nu wat we voor jullie gaan spelen. Het spel gaat over een voorname ridder die van een rechtschapen, vriendelijke en kuise jonge vrouw hield, maar ze was minder rijk en van lagere afkomst dan hij. Zijn moeder was boos op hem, omdat hij verliefd was op iemand beneden zijn stand. Hij was altijd verheugd als hij haar zag. Maar zijn moeder, die boosaardige vrouw, was daarover voortdurend zeer vertoornd en nijdig en verweet hem herhaaldelijk dat hij zich zo verlaagde. Maar hij verdedigde zich dan altijd zo beleefd mogelijk. Hij bleef echter een warme genegenheid koesteren voor Sanderijn, zoals de knappe jonge vrouw heette. Ze was een voortreffelijke vrouw, maar ze was voor hem van te lage geboorte. Dit wekte bij zijn moeder zo'n woede op dat zij op een gegeven moment haar woede in daden omzette. Nu verzoek ik jullie om deze toneelopvoering met aandacht te volgen

en op je te laten inwerken. Ik denk dat jullie nog nooit een dergelijk liefdesverhaal hebben gehoord. Ik verzoek jullie allen, arm en rijk, nu vooral te zwijgen en op te letten hoe het begint.

Eerste tafereel, in Denemarken

Lanseloet (vs. 37-53)

Ach God, hoe is het mogelijk dat mijn hart zo vol is van die mooie Sanderijn? Mijn moeder verwijt me iedere dag dat ik verliefd ben op iemand van te lage afkomst. Daarover hoor ik veel nijdige woorden. Maar mijn liefde voor haar is zo sterk dat ik haar niet uit mijn hoofd kan zetten. En iedere keer als ik haar zie, wil ik met haar praten. Dit doet mijn moeder veel verdriet. Daarom moet ik dat in het geheim doen. Nu sta ik hier onder deze egelantier op mijn geliefde te wachten, want ik weet dat zij spoedig in deze kasteeltuin zal komen.

Sanderijn (vs. 54-57)

O hooggeboren edele ridder, moge de almachtige God u een goede dag geven.

Lanseloet (vs. 58-71)

O schoonheid, God zij met ons. Moge Hij ons deugdzaam laten leven en ons tegen alle kwaad beschermen. En vooral tegen kwaadsprekers, zodat er niet enig kwaad over ons beiden wordt rondverteld. O Sanderijn, help mij! Ik ben zo van streek en zo door liefde voor jou gepijnigd dat het mij mijn leven zal kosten. O Sanderijn, mooie vrouw, als ik jou niet als vrouw kan krijgen, zal ik het niet overleven en ben ik voor eeuwig verloren.

Sanderijn (vs. 72-83)

Och, edele en hooggeboren ridder, hoewel ik u erg mag, zal ik nooit uw vrouw kunnen worden want ik ben niet van uw stand. U bent te machtig en te rijk, edele ridder, om met mij te trouwen. Daarom moet het blijven zoals het is, hoewel ik u erg liefheb. En ik wil ook niet van wie dan ook de minnares zijn, al was hij de koning en droeg hij een kroon. Tot zoiets zou ik mij niet verlagen.

5. DE HEKS

Die hexe

PERSONAGES

Machteld
Lutgaard
Juliana

HIER BEGINT DE KLUCHT

Machteld (vs. 1-7)

Ach beste mensen, wat moet ik doen? Alles wat ik onderneem, mislukt. Het gaat met mij steeds verder bergafwaarts. Hoe komt het toch dat alles verkeerd gaat? Ik weet niet wat me overkomt. Als die vervloekte duivel er niet achter zat, dan zou ik niet ongelukkig zijn.

Lutgaard (vs. 8-13)

Machteld, zeg me eens eerlijk, waarom sta je te klagen? Ik heb zojuist de vos verjaagd die twee van mijn kippen heeft doodgebeten. Waarom zit je hier zo? Je kunt het me gerust vertellen.

Machteld (vs. 14-19)

Lutgaard, daar is een goede reden voor. Dat ik niet buiten zinnen ben van woede, is een wonder. Het zit me niet mee, want hoe ik ook de hele dag mijn best doe, ik bereik niets. Dat komt beslist door toverij.

Lutgaard (vs. 20-35)

Machteld, bij de maagd Maria, ik denk dat je gelijk hebt. Ik ben het slachtoffer van toverij en, Machteld, dat kan ook voor jou gelden. Mijn koe geeft geen melk meer, alleen nog maar water. En als de duivel het niet heeft gedaan of een van zijn ellendige knechten,

6. TOE MAAR

Nu noch

Een genoeglijke klucht voor vier personen, te weten de man, de buurman, de vrouw en de priester.

Eerste toneel

De man (vs. 1-11)

Voor degene die altijd ellende meemaakt en nooit meer een prettige dag beleeft, gaat de tijd helaas langzaam. Als ik buitenshuis ben, ervaar ik nog enig plezier, maar als ik thuis ben, lig ik aan de ketting. Ik word er zo liefdevol behandeld als een hond! Mijn vrouw deugt niet en speelt de hoer. Dat doet mij veel verdriet. Dit zou misschien nog wel te verdragen zijn eerlijk gezegd. Maar ze slaat me zo hard om de oren dat mijn ogen tranen van de pijn.

De buurman (vs. 12)

Buurman, hoe gaat het met je?

De man (vs. 12-13)

Beste buurman, wat moet ik doen? Mijn vrouw behandelt me zo slecht.

De buurman (vs. 14)

Ga je al vooruit?

De man (vs. 14-15)

Helaas! Het gaat met mij als een kip die scharrelt: achteruit.

De buurman (vs. 16)

Is er verder niets?

De man (vs. 16-17)

Mijn leven is als een streng garen die niet nog meer in de knoop kan zitten.

De buurman (vs. 18-20)

Ik zal je een foefje leren waarmee je een draai aan het gedrag van je vrouw kunt geven.

De man (vs. 21)

Haar gedrag veranderen? Ik heb al van alles geprobeerd.

De buurman (vs. 22)

Zowel goedschiks als kwaadschiks?

De man (vs. 22-23)

Ja, op allerlei manieren. Vriendelijk of niet, het ene hielp evenmin als het andere.

De buurman (vs. 24)

En ze blijft steeds even boosaardig?

De man (vs. 24-25)

Nee, juist niet, ze wordt hoe langer hoe kwaadwilliger.

De buurman (vs. 26)

Dan zal ik je nu een goede raad geven.

De man (vs. 27)

Zodat het beter gaat?

De buurman (vs. 27)

Zeker weten.

De man (vs. 28)

Toe, zeg het me dan.

De buurman (vs. 28-32)

Luister goed naar wat ik zeg! Als je thuiskomt en ze gaat zoals gewoonlijk tegen je tekeer, hoe ze ook slaat of wat ze ook doet, het belangrijkste is dat je steeds 'Toe maar' zegt.

De man (vs. 32-38)

Als dat zou helpen, dan zou ik dat tegen haar zeggen. Maar als ze aan me gaat trekken, of me gaat slaan of stompen en ik zou zeggen: 'Toe maar', dan weet ik heel zeker dat ze me dood zou slaan. Dat zou vergeefse moeite zijn. Ze zou zeggen: 'Hier, pak aan! Dat "Toe maar" komt je duur te staan!'

De buurman (vs. 38-39)

Daar moet je niet moeilijk over doen. Je moet het volhouden, door dik en dun.

De man (vs. 40)

Moet ik echt steeds 'Toe maar' zeggen?

De buurman (vs. 40)

7. ELCKERLIJC

Den spyeghel der salicheyt van elckerlijc (De zedenleer hoe iedereen de zaligheid kan verwerven)

Hoe dat elckerlijc mensche wert ghedaecht gode rekeninghe te doen (Hoe ieder mens gedagvaard wordt om voor God rekenschap af te leggen)

PERSONAGES

God
De Dood
Elckerlijc
Vriendschap
Naaste Familie
Verre Familie
Bezit
Deugd
Kennis
Biecht
Kracht
Schoonheid
Wijsheid
Vijf Zinnen
De engel

Hier begint een mooi boekje in de vorm van een toneelstuk dat op iedereen van toepassing is. In het begin spreekt de almachtige God aldus:

Monoloog van God (vs. 1-47)

Ik zie hierboven vanuit de hemel dat de mensen geen godsvruchtig leven leiden. Ook zie Ik dat ze zo zeer verblind zijn door hun zonden dat ze Mij niet als God erkennen. Ze zijn verzot op aardse rijkdom. Die hebben ze boven Mij verkozen en Mij zijn ze vergeten, Ik Die voor het heil der mensheid ben gestorven. O, Hoogmoed, Hebzucht en Afgunst, machtig onder de zeven hoofdzonden, wat hebben jullie je over de aarde verspreid! Vanwege de zeven hoofdzonden ben Ik

bedroefd samen met al Mijn hemelse volgelingen en is Mijn wraak ontketend. De zeven deugden, die machtig waren, zijn allemaal verdreven en verjaagd. De onschuldige mens heeft zich hierover bij Mij ten zeerste beklaagd. Iedereen leeft zorgeloos. Toch weten zij niet wat de dag van morgen brengen zal. Ik zie heel goed dat hoe meer Ik de mensen ontzie, hoe erger het ieder jaar wordt. Elke nieuwe generatie wordt nog slechter. Daarom wil Ik dat Elckerlijc nu rekenschap van zijn daden komt afleggen. Want als Ik de wereld nog langer op deze losbandige wijze door zou laten gaan, dan zouden de mensen erger dan beesten worden en zouden ze elkaar zelfs gaan opeten. Het ware godsgeloof, dat Ik hun bevolen heb te belijden, zijn ze helemaal vergeten. Het verzwakt, het kwijnt weg, het verkilt, terwijl Ik er zo liefdevol voor gestorven ben, uit vrije wil, omdat Ik hoopte dat zij hierdoor van Mijn hemelse heerlijkheid zouden genieten, waartoe Ik ze nadrukkelijk had uitverkoren. Nu zie Ik dat het volstrekt vergeefs is geweest, dat Ik ze tot zo'n hoge prijs heb liefgehad. Hoeveel Ik hun ook gegeven heb uit de schatkamer van Mijn barmhartigheid, dat hun rechtmatig toekomt, toch zijn ze zo dwaas en verblind door het aardse bezit dat het recht zijn loop moet hebben voor iedereen die zo weinig godsvruchtig leeft. Waar ben je, Mijn Dood, die niemand spaart? Kom hier en luister naar wat Ik je te vertellen heb!

De Dood (vs. 48-49)

Ik sta altijd tot Uw beschikking, almachtige God. Wat is Uw bevel?

God spreekt (vs. 50-55)

Ga nu naar Elckerlijc en zeg hem namens Mij dat hij onmiddellijk op een bedevaart moet gaan die niemand ter wereld kan ontlopen en dat hij zonder uitstel rekenschap aan Mij moet komen afleggen. Dat is Mijn bevel.

De Dood (vs. 56-71)

Dat zal ik doen, almachtige God. Ik zal op aarde mijn gezag laten gelden. Ik zal snel en zonder dralen naar Elckerlijc gaan. Hij leidt een beestachtig en zinnelijk leven, zonder enige godsvrucht. Het aardse bezit aanbidt hij boven God. Daarom zal hij de eeuwige zaligheid niet verwerven. Ik zal dan ook snel naar hem toe gaan. O mijn God, daar

8. DE BLOOTSVOETSE BROEDERS

De bervoete broers

Een esbattement over de blootsvoetse broeders

met

zes personages

en

een proloog

gespeeld

door

De Corenbloem

te Brussel

op 9 april 1559

en

op Sint-Mattheusdag (21 september) 1559

De proloog

Personages:
1. proloogzegger, gespeeld door Frans van Ballaer
2. een tapijtwever, gespeeld door een tapijtwever

Proloogzegger (vs. 1-7)

Moge de barmhartige goedheid van God, die alles vervult, de aarde en de hemel hierboven, onze plichtsgetrouwe koning van Spanje kracht geven. Hij wordt hier vertegenwoordigd door de hertogin van

Parma. Zij is vol van goede zeden. Moge God onze landvoogdes beschermen, zodat wij leven in pais en vree.

Tapijtwever (vs. 8-16)

Wel, jullie, leden van De Corenbloem, wat gaan jullie laten zien? Gaat het weer over de blootsvoetse broeders, waar wij, tapijtwevers, zo hard om zijn aangevallen en waardoor wij door sommigen voor schurken zijn uitgemaakt? Ik verzoek jullie allemaal met de grootst mogelijke nadruk dat jullie hier voor al deze mensen verklaren dat er niet één tapijtwever aan heeft meegeschreven. Tot op de dag van vandaag wordt het ons nog verweten dat wij dat wel hebben gedaan.

Proloogzegger (vs. 16-19)

Wel vriend, wees gerust. Voel je vrij om hierboven te komen. Wij verzekeren je met de hand op ons hart dat, als je er enig nadeel van hebt ondervonden, het ons spijt dat te horen.

Tapijtwever (vs. 20-24)

Nee luister, ik vraag jullie vooral met klem dat, als jullie het spel opnieuw gaan spelen, jullie bekennen dat geen tapijtwever er iets mee van doen heeft en er evenmin ooit iets mee van doen heeft gehad.

Proloogzegger (vs. 24-32)

Het is bekend dat niemand van je gezellen ooit heeft meegespeeld en als je goed naar het stuk luistert, dan zal je duidelijk worden dat er met niemand de spot wordt gedreven. Neem plaats. Hetzelfde verhaal over de vreemde gebeurtenissen zul je nog eens horen. De arme kindjes zijn de blootsvoetse broertjes; zij hebben geen kousen en schoenen om aan te trekken. We zullen het stuk nogmaals spelen op dezelfde wijze.

Tapijtwever (vs. 33-37)

Het maakt mij niet uit wat jullie spelen, zolang wij, tapijtwevers, er

maar geen nadeel van ondervinden. Of je nu rijk of arm bent, het is kwalijk om gebukt te moeten gaan onder zaken waar je geen schuld aan hebt. Daarom wil ik luisteren om mijn gemoed gerust te stellen.

Proloogzegger (vs. 38-40)

Geachte tapijtwevers, kijk dan naar wat hier gespeeld wordt. Het spel zal zo beginnen. Wees stil en luister en weet het naar waarde te schatten.

Het esbattement

Personages:
1. Hans Goedbloed, gespeeld door Peeter de Packere
2. Truike de Vrouw, gespeeld door een timmerman die Jan heet
3. een minderbroeder, gespeeld door Jan de Knubber
4. Mild van Hart, gespeeld door Laureys Visschere
5. een baljuw, gespeeld door Hans Ballaer
6. de (7 of 8) kinderen

Jeugd geeft Vreugd!

Jan de Knubber heeft het esbattement overgeschreven. Het is dus van hem. Als je het vindt, geef het dan aan hem,
De Corenbloem

Eerste tafereel

Hans Goedbloed (vs. 1-11)

Op mijn woord van eer, ik ben een arme stakker. Ik had eens de wens om een franciscaner monnik te worden, maar ik moest als ieder ander met een vrouw trouwen. Ik dacht dat het huwelijksleven rozengeur en maneschijn was, maar meestal is het droefheid troef. Door de zorg voor mijn kinderen en de last van bittere armoede heb ik geen plezierig leven. Het lot valt mij altijd even zwaar, maar klagen heeft geen zin. Ik zeg het zoals het is. Het zal ooit wel beter gaan, hoop ik maar. Waar ben je, Truike?

Truike de Vrouw (vs. 11)

Hier, Hans Goedbloed.

Hans Goedbloed (vs. 12)

Ik zou gaan werken, als ik wat te eten had.

Truike (vs. 13)

De honger maakt me bijna gek.

Hans Goedbloed (vs. 14)

Waar ben je, Truike?

Truike (vs. 14)

Hier, Hans Goedbloed.

Hans Goedbloed (vs. 15)

Door armoede leven wij in tegenspoed.

Truike (vs. 16)

Van de honger draait mijn hoofd als een tol.

Hans Goedbloed (vs. 17)

Waar ben je, Truike?

Truike (vs. 17)

Hier, Hans Goedbloed.

Hans Goedbloed (vs. 18-19)

Ik zou gaan werken als ik wat te eten had. Een flink deel van de dag is al voorbij.

Truike (vs. 20)

Wat moeten we doen?

Hans Goedbloed (vs. 20)

Ik weet het echt niet.

Truike (vs. 21)

We hebben geld noch brood.

Hans Goedbloed (vs. 21)

Zo is het maar net.

Truike (vs. 22)

Ik word helemaal moedeloos van het gepieker.

Hans Goedbloed (vs. 23)

Geduld is altijd onze kracht.

Truike (vs. 24)

Waar kun je werk vinden, Hans Goedbloed?

Hans Goedbloed (vs. 25-26)

God zal ons helpen. Dat geeft de burger moed, want soms komt het

9. STOUT EN ONBESCHAAMD

Stout ende Onbescaemt

Esbattement over Stout en Onbeschaamd, geschreven door mij, Cornelis Everaert, anno 1527

Esbattement

De vrouw (vs. 1-22)

Ik heb het gevoel dat ik kook van geilheid. Mijn vagina zou graag gestreeld worden. Ik moet wat in mijn vagina krijgen, al brak de hel los. Ik heb een man; in dienst van God wil hij leven. Hij heeft geen levenskracht meer in zijn lijf. Hoe zou hij zijn echtelijke plicht nog kunnen vervullen? Want hij is impotent en stijf van ouderdom. En ik ben nog een wellustige vrouw, die een levenslustige kerel ongetwijfeld gelukkig zou kunnen maken. Als ik iemand naar mijn zin zou vinden die mij zijn liefde zou tonen, dan zou ik mij door hem laten verwennen. Het kan mij niet schelen wat hij is, koster of geestelijke. Zal ik mij van geilheid laten verteren bij gebrek aan seks? Of ik daardoor wel of niet zou sterven, de mensen zouden na mijn dood evenzeer met mij de spot drijven. Ik zie daar onze koster. Zou zo'n kerel met mij willen aanpappen? Hij komt naar mij toe. Ik moet in bedekte termen spreken. Het is soms nuttig om je woorden zorgvuldig te kiezen.

De koster (vs. 23-24)

Dag, hoe gaat het ermee? Je ziet er erg bedrukt uit. Het verdriet is van je gezicht af te lezen.

De vrouw (vs. 25)

Inderdaad.

De koster (vs. 25)

Is je man ziek?

De vrouw (vs. 25-28)

Ach, hij wil nog niet sterven. Hij is nog gezond. God heeft hem goed uit kleiaarde gemaakt, geen enkele pottenbakker heeft zoiets in zijn oven gebakken.

De koster (vs. 29)

Bezorgt hij je veel kopzorgen?

De vrouw (vs. 29-32)

Ik heb veel ellende met hem. Hij heeft een vreemd humeur en is erg eigenzinnig. Noch het een, noch het ander is goed bij hem. Wat je ook doet, je kunt het hem niet naar de zin maken.

De koster (vs. 33-36)

Je moet daar geen aandacht aan schenken, je moet dat toeschrijven aan zijn hoge leeftijd. Al komt dit vreemd over, ik zeg het ronduit om je te adviseren want ik gun je alle goeds.

De vrouw (vs. 37-40)

Bezorgde hij me maar enig plezier, dan zou het mij niet zozeer verdriet doen. Dat ik mijn jonge jaren moet slijten in deze drukkende tegenspoed, vind ik erg jammer.

De koster (vs. 41)

Wees geduldig.

De vrouw (vs. 41-44)

Ben ik anders dan andere vrouwen van steen gemaakt? Dat moet je

10. HET ESBATTEMENT OVER DE APPELBOOM

Het esbatement van den appelboom

Nu begint een zinrijk esbattement. Het is getiteld *Het esbattement over de appelboom*. De personages zijn:

1. Openhartig, een man die sjofel gekleed is
2. Rotsvast Vertrouwen, zijn vrouw
3. Onze Heer God
4. De Onverzadigbare, een marskramer
5. Ongeregeld Leven, een jonge man
6. Jonge Loszinnige, een jonge vrouw
7. De Dood
8. De Duivel

Eerste bedrijf

Openhartig (vs. 1)

Hoor eens, Rotsvast Vertrouwen!

Rotsvast Vertrouwen (vs. 1)

Wat zeg je, Openhartig?

Openhartig (vs. 2)

Kom eens, ik ben nog nooit zo bedroefd geweest.

Rotsvast Vertrouwen (vs. 3)

Wees niet ongerust, ik kom eraan.

Openhartig (vs. 4)

Hoor eens, Rotsvast Vertrouwen!

Rotsvast Vertrouwen (vs. 4)

Wat zeg je, Openhartig?

Openhartig (vs. 5)

Het is allemaal rampspoed, wat God ons bezorgt en gunt.

Rotsvast Vertrouwen (vs. 6)

Ja, lieve man, hoe?

Openhartig (vs. 7)

Hoor eens, Rotsvast Vertrouwen!

Rotsvast Vertrouwen (vs. 7)

Wat zeg je, Openhartig?

Openhartig (vs. 8)

Kom eens, ik ben nog nooit zo bedroefd geweest.

Rotsvast Vertrouwen (vs. 9)

Wat is er aan de hand, lieve man?

Openhartig (vs. 9-12)

Alles zit me tegen. Wat voor zin heeft het om erover te praten? Ik heb het gevoel dat me de moed volledig in de schoenen is gezonken.

Rotsvast Vertrouwen (vs. 13)

Ocharm, waarom?

Openhartig (vs. 13-14)

Omdat ons geitje verdronken is. Lieve vrouw, ik kan er wel om huilen.

Rotsvast Vertrouwen (vs. 15)

Verdronken zeg je?

Openhartig (vs. 15-17)

Ja helaas, ocharm, zij is verdronken evenals ons jonge kalf in de sloot in het veld.

Rotsvast Vertrouwen (vs. 17-20)

De balsem voor ons hart is toen verdronken en vernietigd. Helaas, men vond nergens zulke melk als ons geitje gaf.

Openhartig (vs. 21-22)

Hé geitje, jouw melk was het die men wilde hebben. Jij bent te beklagen.

Rotsvast Vertrouwen (vs. 22)

Dat is goed om te weten.

Openhartig (vs. 23-24)

En het lammetje met de bel is opgegeten door de wolf. Ik ben nog nooit zo ontsteld geweest.

Rotsvast Vertrouwen (vs. 25)

Is het lammetje opgegeten?

Openhartig (vs. 25)

Ja.

Rotsvast Vertrouwen (vs. 25-26)

Helaas, mijn hart smelt. Ik heb nog nooit zoiets ergs gehoord.

Openhartig (vs. 27-28)

Ja, en onze gans is in een vat met zemelen gestikt. Daarom ben ik ten einde raad.

Rotsvast Vertrouwen (vs. 29-33)

God zegene ons. Helaas, dat is erg jammer. Is onze gans gestikt? Je maakt me verdrietig. En ons lammetje verscheurd? Daar moet ik om huilen dat onze dieren op zo'n manier het leven verliezen. Ocharm, ocharm.

Openhartig (vs. 33-34)

Och liefste vrouw, wij zijn volledig voor het ongeluk geboren.

Rotsvast Vertrouwen (vs. 35)

Wij moeten geduldig zijn.

Openhartig (vs. 35-37)

We hebben alles verloren. Wij moeten eeuwig gaan bedelen, van deur tot deur.

Rotsvast Vertrouwen (vs. 37-38)

Hé, treur niet, wij hebben nog ruimschoots genoeg.

13. DIT GAAT OVER DE MAN DIE GRAAG DRONK

Dits vanden man die gherne dranc

Dit gaat over de man die erg graag al 's ochtends vroeg in de kroeg was, er lang verbleef en veel dronk. Als het laat werd, hij moe werd en hem het drinken te veel werd, zei hij dat hij bij zijn vrouw in bed zou gaan duiken.

'Op mijn kussen, in mijn blote kont. Ik zie wel hoe het loopt. Het zal niet lang duren voordat ik weer hier ben. Wat er ook gebeurt, ik zal weer snel van de partij zijn. Mijn vrouw zal wel denken: hij is dood. Bid daarom allemaal voor mij dat ik op het juiste ogenblik thuiskom.'

'We zullen tot God voor je bidden', zeiden sommigen. Ach, we weten allemaal hoe het vrienden vergaat die graag lang in de kroeg hangen. Na afloop moeten ze het bezuren. Als ze 's avonds weggaan, staat hun thuis wat te wachten.

'Uiteindelijk moeten we weer afscheidnemen. Al had iemand een stenen hart en al stond hij gewapend voor de deur, het zou hem zwaar vallen om bij mijn vrouw aan te kloppen.'

Toen hij naar huis ging, was het donker en waren de straten natgeregend. Nog voordat hij haar riep of aanklopte, hoorde hij dat ze des duivels was. Ze was buitengewoon kwaad omdat de haard niet goed brandde door nat groen elzenhout. Een lantaarn had ze aangestoken, maar die gaf niet genoeg licht. Ze liep te tieren en uitte een verwensing. Dat haar man onderweg een ongeluk mocht krijgen.

'Die gore klootzak, ik wou dat ik een gevecht op leven en dood met hem kon voeren, al zou ik het onderspit delven. Ik ben een en al boosheid omdat ik al mijn bezittingen kwijt ben want hij verbrast alles dag en nacht. De hele dag ben ik in de weer geweest om melk voor mijn kind te bemachtigen. Wat een diepe ellende dat ik overal voor moet zorgen! Daarom mag het hem slecht vergaan. Hopelijk krijgt hij de pestpokken en zijn vrienden ook.'

Op dat moment loeide de koe. Raad eens wat ze daarover zei. 'Loei maar,' zei ze, 'je kunt wel loeien. Ons leven brengt ons veel verdriet. We hebben voer noch raapkoek. Beter konden we dood zijn dan dat we deze ellende moeten verdragen. Ik zou genoeg melk in de voorraadkamer hebben als ik voer had voor deze koe. Het zal wel Pasen worden voordat de koe kalft of er zou een wonder moeten gebeuren. Mijn man doet me deze doffe ellende aan, want hij heeft niet voor voer gezorgd.'

Ze begon flink te vloeken. De hond gaf ze zo'n schop dat hij er treurig aan toe was. Ze gooide een stuk brandhout naar de kat dat

25. DIT GAAT OVER HEILE UIT BEERSEL, DIE MET DRIE MANNEN NAAR BED GING

Dits van Heilen van Beersele, die de III jaghede te spele

Jullie hebben al vaak mooie en avontuurlijke verhalen horen vertellen, begeleid met zang en viool en soms ook met harp. Maar ik denk dat jullie nog nooit zoiets aparts gehoord hebben als wat zich een poosje geleden in Antwerpen heeft afgespeeld. Een goede vriend stond erop dat ik het jullie zou vertellen. Daarom zal ik het jullie in klare taal uit de doeken doen.

Naar ik vernomen heb, woonde in de Koepoortstraat in Antwerpen een zeer hete vrouw. Haar naam was Heile. Ze kwam uit Beersel en verkocht haar dikke pruim aan mannen. Ze gunde die wel hun pleziertje en vertoonde hun graag haar bedkunsten.

Mij is meegedeeld dat drie mannen op één dag na elkaar bij haar aanklopten om gebruik te maken van haar dienstverlening, die discreet moest plaatsvinden. Heile besefte dat ze goede zaken kon doen als ze de heren uitbundig zou verwennen en de bezoekjes goed zou inplannen. Als eerste was een molenaar aan de beurt. Hij heette Willem Hooft en Heile liet hem bij het vallen van de avond komen. De tweede was een pastoor en die was welkom als de avondklok had geluid. De derde was haar buurman, een smid. Deze zou bediend worden om middernacht. Alle drie gingen ze opgewekt en blij bij haar weg en wachtten hun beurt af.

Bij het vallen van de avond maakte Willem zijn opwachting. Heile ontving hem met open armen. Ze bedreven de liefde, iets waar zij erg goed in was. Ze lagen te vrijen totdat de avondklok sloeg. Daarna klopte de pastoor aan. Hij was knotsgeil en zei: ‘Heile, laat me binnen. Ik ben het, je weet wel wie.’ ‘Och, Heile,’ zei Willem, ‘dat het geluk met je mag zijn. Wie is dat?’ ‘Willem, ik weet het niet, maar ik denk dat het de pastoor is. Hij zou een gebed over mijn hoofd uitspreken om mij te verlossen van mijn hoofdpijn.’ ‘Ach, lieve Heile, waar kan ik me snel verstoppen, want de pastoor mag me niet zien?’ Heile zei: ‘Daarboven hangt een bak die me al eerder van pas is gekomen. Hij zit met een stevig touw aan de hanenbalk vast. Daarin kun je je het beste verstoppen.’

Toen Willem in de bak zat, mocht van hem de pastoor binnenkomen. Heile liet de pastoor volledig aan zijn trekken komen, want ze maakten drie keer een nummertje. Hierna ging de pastoor over enkele passages uit de evangelies vertellen. Ook zei hij dat God de wereld spoedig met water en vuur zou verdelgen. Iedereen zou

26. TWEE STUDENTEN ALS VOORBEELD, EEN GOEDE BOERDE

Een bispel van II clerken ene goede boerde

We kennen allemaal grappige verhalen waarin het gaat om lering en vermaak. Ik heb eens horen vertellen over twee studenten die terugkwamen uit Parijs. Ze hadden er gestudeerd en ook plezier beleefd, wat daar heel gewoon is. Mij is ook verteld dat ze al hun geld hadden opgemaakt. Hierdoor zwierven ze rond en een keer laat op de avond, toen de zon begon onder te gaan, klampten ze een man aan en vroegen hem of hij zo vriendelijk wilde zijn om hun gastvrijheid te verlenen. De beste man deed dat en ontving hen in zijn huis. Een van de studenten kreeg de vrouw van de man onmiddellijk in het vizier en viel als een blok voor haar. Zij was erg knap. Haar ogen fonkelden als kristal. De dochter kwam erbij en de andere student voelde zich seksueel sterk tot haar aangetrokken. Hij durfde dat nog niet te laten blijken, maar hij wilde graag met haar naar bed. Er lag een kind in een wieg.

De vrouw pakte een pan, bloem en melk uit een kan en maakte pap klaar. De ene student ging meteen naast haar zitten bij het vuur en stal stiekem de ijzeren ring die aan de steel van de pan zat waaraan die opgehangen kon worden. De gastheer maakte de maaltijd klaar met boter, hete melk en heerlijke gekonfijte vruchten. Het was een lekkere boerenpot. De andere student kon zijn ogen niet van de vrouw afhouden terwijl ze naast haar man zat te eten. Zij bezorgde hem een onrustig gevoel, maar haar man, heer Govert, had dat niet in de gaten. Hij maakte voor zijn beide gasten een bed in orde, dat hij tegen de muur plaatste bij zijn eigen bed en dat van zijn dochter. Daarna deed hij zijn schoenen uit en ging zich warmen want het was koud. Ze brandden er stro in plaats van hout. De man ging naar bed. Zijn vrouw was samen met hem van tafel opgestaan en zette de wieg naast haar bed neer. De dochter ging ook naar bed, evenals de vreemde knapen, die volop melkwei hadden gedronken.

Al snel waren de gastheer en de gastvrouw aan het ronken. De ene student stond op. Hij beefde van opwinding. In zijn nakie ging hij naar de dochter. Zodra zij hem voelde, zei zij ontdaan: ‘Als mij vader wakker wordt, slaat hij je dood. Ga weg, en wel zo snel mogelijk. Volgens mij ben jij niet goed bij je hoofd.’ De student zei beleefd: ‘Heb begrip voor mij, schoonheid. Ik kan het niet opbrengen om van jou weg te gaan. Ik kan mijn gevoelens voor jou niet verbergen. Wees stil, als je vader wakker zou worden, zou hij weleens kunnen

27. OVER DE WAGEN

Vanden waghen

Ik zie dat de wereld erg verandert en dat mensen van elkaar dingen leren die mij totaal niet bevallen. Want als ze eer en aanzien wilden nastreven, waar het nu in de wereld om draait, dan zouden ze zich niet op andere zaken richten die volgens hen nuttiger zijn. Ik zit in grote vrees, want als het zo nog langer doorgaat, zullen zij er straf voor krijgen van de Alwetende. Mensen gedragen zich hoogmoedig. Nederigheid is ver te zoeken. Betrouwbaarheid is nergens meer te bespeuren. Hebzucht heerst overal. Zo is het in de wereld gesteld. Het recht wordt voor geld verkracht. Reinaart de Vos is zo lang omgegaan met de heren aan het hof, dat ze hem de hoogste lof geven en zeggen dat hij de moeder van de wijsheid is. Daarom staat Reinaart de Vos nu aan het roer en Simon de Tovenaar op de voorplecht.

Eerlijkheid speelt nu een ondergeschikte rol. Toch is zij het belangrijkste, zoals we beschreven vinden, want God heeft ze zelfs verheven, ook al is ze nu uit het land verdreven. Degenen die slinkse wegen bewandelen, hechten geen waarde aan eerlijkheid. Het zijn diegenen die recht moeten spreken, maar voor smeergeld het recht bederven. Zij stellen iemand die gelijk heeft, in het ongelijk en verklaren dit onrecht voor recht, omdat men hun smeergeld geeft.

Een arme die geen geld heeft om de rechter om te kopen, is natuurlijk in het nadeel als hij in een proces tegenover een rijke staat. Dit zal hem geenszins aanstaan. Als ze beiden bij de rechtbank komen omdat ze een rechtszaak zijn begonnen waar de rechter iets aan kan verdienen, dan zal deze dat meteen begrijpen en hen vragen naar alle omstandigheden. Als het om een huis of een stuk land gaat, dan gaan beide partijen van tevoren naar de rechter. Na elkaar komen ze bij hem en ieder belooft hem smeergeld. Zo worden burgers nu geplukt. En als het geschil ter zitting komt, vraagt hij, zoals hij dat behoort te doen, of ze willen dat hij als rechter de uitspraak doet. Als ze ja zeggen, doet hij de zaak en kan hij tot zijn genoegen de steekpenningen van beiden in zijn zak steken. Omdat ze smeergeld betaald hebben, willen ze zonder uitstel met de zaak verdergaan, maar een van hen zal verliezen want uiteindelijk wint diegene die de rechter het meeste gegeven heeft. Dit zal ik aantonen met een treffend voorbeeld van twee mensen die procedeerden over de erfenis van een duur stuk grond. Het hele proces was immers openbaar.

31. HET EGIDIUS-LIED / HET HENRI-LIED

Het Egidius-lied (in het Middelnederlands)

Egidius waer bestu bleven
Mi lanct na di gheselle mijn
Du coors die doot du liets mi tleven

Dat was gheselscap goet ende fijn
Het sceen teen moeste ghestorven sijn
Nu bestu in den troon verheven
Claerre dan der zonnen scijn
Alle vruecht es di ghegheven

Egidius waer bestu bleven
Mi lanct na di gheselle mijn
Du coors d[i]e doot du liets mi tleven

Nu bidt vor mi ic moet noch sneven
Ende in de weerelt liden pijn
Verware mijn stede di beneven
Ic moet noch zinghen een liedekijn
Nochtan moet emmer ghestorven sijn

Egidius, waer bestu [bleven]
Mi lanct na di [gheselle mijn]
Du coors [die doot du liets mi tleven]

Het Henri-lied (in hedendaags Nederlands)

Henri, waarheen ben je?
Ik mis je, mijn broer.
Jij koos voor euthanasie, mij liet je achter in dit aardse tranendal.

De omgang tussen ons was goed en fijn.
Kennelijk moest er een van ons sterven.
Nu ben je in de hemel opgenomen,
Stralender dan de zon.
Daar geniet je de eeuwige zaligheid.

Henri, waarheen ben je?

Ik mis je, mijn broer.
Jij koos voor euthanasie, mij liet je achter in dit aardse tranendal.

Bid nu voor mij, voortaan moet ik mijn leven voortslepen
En lijden in deze wereld.
Bewaar een plaats voor mij naast jou.
Ik moet nog een liedje zingen.
Maar iedereen moet ooit sterven.

Henri, waarheen ben je?
Ik mis je, mijn broer.
Jij koos voor euthanasie, mij liet je achter in dit aardse tranendal.

Toelichting

In mijn hertaling noem ik het Egidius-lied het Henri-lied, omdat ik er het overlijden van mijn oudste broer Henri in heb verwerkt:

- 'Egidius waer bestu bleven' heb ik hertaald met: 'Henri, waarheen ben je?', vanwege het lied *Waarheen, waarvoor* uit 1971 van Mieke Telkamp (1934-2016). Dit lied is een klassieker geworden tijdens begrafenissen en crematies. De tekst hiervan is geschreven door Karel Hille (1945-2022).
- 'Mi lanct na di gheselle mijn' (Ik verlang naar je, mijn vriend), iets vrijer hertaald: Ik mis je, mijn vriend. Van 'vriend' heb ik 'broer' gemaakt.
- 'Du coors die doot' (Jij overleed) heb ik hertaald met: 'Jij koos voor euthanasie.' Mijn broer Henri had kanker en kon de pijn van de metastasen (uitzaaiingen) niet meer verdragen en heeft zich daarom laten euthanaseren. Het Griekse woord *euthanasia* betekent 'goede, zachte dood'.

Het Egidius-lied is een rondeel van 19 versregels met een 3-regelig refrein en met het perfect symmetrische rijmschema ABA/bbaba/ABA/ababb/ABA. Dit zou erop kunnen wijzen dat de belangrijkste versregel de B-versregel in het midden is: 'Mi lanct na di gheselle mijn'. De hoofdletters duiden het refrein aan. Er komen slechts 2 eindrijmklanken in voor: *-even* en *-ijn*.

Waarschijnlijk is het Egidius-lied het bekendste middeleeuwse lied uit de Nederlandse literatuur. Het is een elegie, klaagzang of treurdicht over een overleden vriend. De auteur is onbekend, maar mogelijk is het geschreven door Jan van Hulst (Willaert 2021, p. 440-441).

In dit ontroerende lied gaat het om de tegenstelling tussen Egidius

[15] Voor God wil ik belijden
en Zijner groten macht,
dat ik tot genen tijden
den Koning heb veracht,
dan dat ik God den Heere,
der hoogsten Majesteit,
heb moeten obediëren
in den gerechtigheid.

Het Wilhelmus (in hedendaags Nederlands)

Een nieuw christelijk lied, gemaakt ter ere van de doorluchtige heer, heer Willem, Prins van Oranje, graaf van Nassau, Vader des Vaderlands, mijn genadige prins en heer. De eerste hoofdletters van elke strofe vormen de naam van Zijne Prinselijke Genade.

Op de melodie van *Chartres*

[1] Willem van Nassau ben ik, uit een Nederlands geslacht. Het vaderland zal ik trouw blijven tot in de dood. Als Prins van Oranje ben ik vrij en onbevreesd. De koning van Spanje heb ik altijd gerespecteerd.

[2] Ik heb altijd nagestreefd te leven in ontzag voor God. Daarom ben ik verdreven en beroofd van land en lieden. Maar God zal mij behandelen als een trouwe dienaar, zodat ik zal terugkeren in het bestuur van mijn land.

[3] Heb geduld, mijn trouwe onderdanen. God zal jullie niet verlaten, al hebben jullie het nu moeilijk. Wie vroom wenst te leven, moet dag en nacht God bidden dat Hij mij kracht moge geven zodat ik jullie kan helpen.

[4] Mijn leven en al mijn bezittingen heb ik voor jullie op het spel gezet. Mijn broers van hoge faam hebben jullie dat ook bewezen: graaf Adolf is gesneuveld in de veldslag in Friesland. Zijn ziel in de hemel wacht op de dag des oordeels.

[5] Als hooggeboren edele uit een keizerlijk geslacht, als hooggeplaatste rijksvorst en als vroom christen heb ik voor Gods Woord zeer onverschrokken en onbevreesd als een held mijn adellijk leven gewaagd.

Afb. 1: Avanzino Nucci (ca. 1552-1629): *Petrus' confrontatie met Simon Magus* (1620). Petrus en Johannes leggen de Samaritanen hun hand op. Simon de Tovenaar heeft een zak met geld in zijn linkerhand om de macht te kopen om mensen door handoplegging de Heilige Geest te laten ontvangen. Afb. 1 en 2 staan in kleur in het inkijkexemplaar van *De Nachtwacht van de Middelnederlandse literatuur* op https://robertcastermans.nl/de-nachtwacht-van-de-middelnederlandse-literatuur. In het voorliggende boek staan deze afbeeldingen niet in kleur om de boekprijs zo laag mogelijk te houden.

Afb. 2: Pieter Saenredam (1597-1665): *Het oude stadhuis in Amsterdam* (1657). De overdekte gaanderij links van de toren is de vierschaar. Daar vond de openbare rechtspleging plaats. De schout (= het hoofd van het gerecht) en de schepenen zaten op een bank tegen de achterwand.

NOTEN

1. Over vs. 1411-1429 van *Reynaerts historie* merkt Paul Wackers op:

> Reynaerts antwoord aan Grymbaert is door de auteur van *Reynaerts historie* aan zijn voorbeeld toegevoegd. Doordat Reynaert stelt dat de koning beseft dat zijn hof niet zonder Reynaerts raad kan, ja dat aan alle hoven zijn raad onmisbaar is, worden zowel de thematiek als de strekking van het tweede deel al aangekondigd (*Reynaert in tweevoud*. Dl. 2: *Reynaerts historie*, p. 369).

2. Het gehuichel en het gekuip aan het hof wordt beschreven in vs. 4168-4190, 6023-6028 en 7674-7699 van *Reynaerts historie*. Ik citeer deze versregels uit: *Reynaert in tweevoud*. Dl. 2: *Reynaerts historie*, p. 187-188, 258 en 321:

> Ic hoor dat dese off gene seit,
> Die anders seggen dan si penzen.
> Dair leer ic liegen ende venzen,
> Sonderlingen in heren hove.
> Dair sprect meest alte love.
> Heren, vrouwen, papen, clercken,
> Dit sijn die geen die meest die luegen stercken:
> Men der die heren niet tseggen twair.
> Lieve neve, hier leer ic naer,
> Ic moet mede loventuten
> Ofte men soude my buten sluten.
> Ic heb veel lude dic horen spreken
> Die reckelic ende wairachtich leken,
> Als sy een reden vertogen.
> Viel ontwee enyge logen
> Die hoor redene mocht geliken,
> Sy lietense mede door striken,
> Op dat hair tael wair te scoonre.
> Nyet dat die luegenaer waeir coenre
> Mit verrade inder reden begyn,
> Mer die reden wil dair in
> Ymmer sijn ende wantse wel clede,
> So laet hise dair varen mede.
>
> Doch hoe mennich dorper ghier
> Sijn nu te hove biden heeren

BIBLIOGRAFIE

Petty Bange: *Moraliteyt saelt wesen, Het laatmiddeleeuwse moralistisch discours in de Nederlanden*. Hilversum: Verloren. 2007. (Middeleeuwse studies en bronnen, [dl.] 99).

Peter G. Beidler: 'The miller's tale'. In: *Sources and analogues of The Canterbury Tales*. General editor: Robert M. Correale. Associate general editor: Mary Hamel. Volume 2 (Cambridge: D.S. Brewer. 2005). (Chaucer studies, [dl.] 35), p. 249-275.

Frederick M. Biggs: 'The miller's tale and *Heile van Beersele*'. In: *The review of English studies* 56 (2005), p. 497-523.

De Bijbel. Nederlands-Vlaams Bijbelgenootschap. Amsterdam [enz.]: Querido Facto. 2021. (NBV21 [= de nieuwe Bijbel voor de 21e eeuw]). ISBN 978 90 214 2875 8

Boek van de wraak Gods. Vertaling: Wim van Anrooij. Amsterdam: Querido. 1994. (Griffioen).

Ton den Boon: *De taal der liefde, Literair woordenboek van seks en erotiek*. [Utrecht]: Van Dale. 2017.

Henny Bouwmeester: 'De gerechtsplaats'. In: Agnes Schreiner, Henny Bouwmeester en Anne van Dooren: *In de ban van het recht, Captured by justice*. Amsterdam: Duizend & Een. 1991. [With a comprehensive summary in English, 'The court', on p. 84-89], p. 27-55.

Castermans (2026) = Robert Castermans: *Mariken van Nieumeghen (Marieke uit Nijmegen), De beste en meest volledige versie in hedendaags Nederlands, een uitgebreide toelichting en een facsimile van de oudste druk uit circa 1515*. Amsterdam: Robert Castermans Publishing. 2026.

Castermans (2025a) = Robert Castermans: *De klucht Nu noch (Toe maar) in hedendaags Nederlands, andere kluchten, sproken en boerden, Onderbroekenlol in middeleeuwse literatuur en een pittige polemiek met prof. dr. Ludo Jongen*. 4de, herziene en uitgebreide dr. Amsterdam: Robert Castermans Publishing. 2025.

Castermans (2025b) = Robert Castermans: *Karel en Elegast (Karel*

ende Elegast), De beste versie van de Middelnederlandse tekst en een vertaling in hedendaags Nederlands in doorlopend proza. Met een uitgebreide toelichting. 3de, herziene en uitgebreide dr. Amsterdam: Brave New Books. 2025.

Castermans (2024a) = Robert Castermans: *Lanseloet van Denemarken en De heks in hedendaags Nederlands, Een verkrachter of een verleider?* Met een uitgebreide toelichting. 3de, herziene en uitgebreide dr. Amsterdam: Brave New Books. 2024.

Castermans (2024b) = Robert Castermans: *De blootsvoetse broeders (De bervoete broers) en Stout en Onbeschaamd (Stout ende Onbescaemt) in hedendaags Nederlands, En andere kluchten van de rederijkers*. Met een uitgebreide toelichting. 2de, herziene en uitgebreide dr. Amsterdam: Brave New Books. 2024.

Castermans (2024c) = Robert Castermans: *Elckerlijc in hedendaags Nederlands, De zedenleer hoe iedereen de zaligheid kan verwerven, Hoe ieder mens gedagvaard wordt om voor God rekenschap af te leggen*. Met een uitgebreide toelichting. 2de, herziene en uitgebreide dr. Amsterdam: Brave New Books. 2024.

Castermans (2023a) = Robert Castermans: *Beatrijs, De beste versie van de Middelnederlandse tekst en een vertaling in hedendaags Nederlands in doorlopend proza*. Met een uitgebreide toelichting. Amsterdam: Brave New Books. 2023.

Castermans (2023b) = Robert Castermans: *Het esbatement van den appelboom (Het esbattement over de appelboom) in hedendaags Nederlands en andere kluchten van de rederijkers, Met een uitgebreide toelichting and with a summary in English of The Farce of the Apple Tree*. 2de, herziene en uitgebreide dr. Amsterdam: Brave New Books. 2023.

Paul Claes: ‘Egidiuslied’. In: Paul Claes: *De sleutel, Vijfentwintig gedichten van Noord en Zuid ontsloten*. Nijmegen: Vantilt. 2014, p. 16-20 en 159.

Dirk Coigneau: *Refreinen in het zotte bij de rederijkers*. Bekroond door de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde. Dl. 1 (Gent: Secretariaat van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde. 1980). (Reeks 6, nr. 111).

Dirk Coigneau: ‘Beschouwingen over de refreinen in het zotte uit de

Deze bloemlezing van de Middelnederlandse literatuur bevat de klassiekers *Mariken van Nieumeghen*, *Karel en Elegast*, *Beatrijs*, *Lanseloet van Denemarken*, *Toe maar* en *Elckerlijc*. Ook minder bekende teksten hebben een plaats gekregen. Belangrijke criteria waren literaire waarde, humor en ook scabreusheid. Vaak wordt gedacht dat de Middelnederlandse letterkunde voornamelijk bestaat uit ridderverhalen en stichtelijke teksten. Maar wie de seksuele en/of schuine teksten in deze bundel leest, weet voortaan dat de middeleeuwers bepaald niet 'braaf' waren. De boerde *Over een begijn* is ronduit pornografisch en nóg schunniger dan het humoristische gedicht *Probeer zelf ook eens dit soort liefde* is amper mogelijk.

Alle 32 teksten in deze bloemlezing van de neerlandicus Robert Castermans zijn vertaald in hedendaags Nederlands en zo nodig voorzien van een uitgebreide toelichting. Als toegift is het Nederlandse volkslied, het *Wilhelmus*, en zijn literaire en historische context opgenomen.

9 789465 546377

Bestel nu

De Nachtwacht van de Middelnederlandse literatuur

De bovenstaande pagina's
zijn slechts een deel van het boek:

De Nachtwacht
**van de
Middelnederlandse literatuur**

**Een bloemlezing
van Middelnederlandse letterkunde
in hedendaags Nederlands**

van

**Robert Castermans
en
Henri Castermans †**

Bestel het hele boek voor slechts € 24,95
via www.bravenewbooks.nl of via een (internet)boekhandel.

www.bravenewbooks.nl/robertcastermans > alle boeken